

Mărturii în fața unei săli goale – Ion D. Sîrbu

prof. Grama Andreea – Alexandra
Școala Gimnazială Nr. 307, București

Ion D. Sîrbu alege să nu scrie pentru contemporaneitate, ci pentru posteritate. Scrierile lui de sertar, din care face parte și textul ce stă la baza lucrării de față, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, au fost ținute ascunse și protejate de ochii celor ce le-ar fi distrus, însă publicate ulterior, postum, și apreciate la adevărata lor valoare. Miza acestor texte a fost mai ales de a-și împlini dezideratul – acela de a spune lucrurile până la capăt. Prin aceste două volume, prin mărturiile sale literare, Ion D. Sîrbu, voit sau nu, se plasează în fața unei săli goale, în fața unui public absent, neașteptând aplauze, răspunsuri, reacții. Mărturia este suficientă și înșăși, plasată fiind în contextul socialismului real, în contextul a ceea ce este, nu a ceea ce se vrea a fi.

Ion D. Sîrbu, dublat de o imensă luciditate și de o conștiință atentă la prefacerile istorice, se plasează pe sine atât în microcosmos, cât și în macrocosmos, în socialismul real. El percepe și analizează fondul grav al existenței prin prisma realității înconjurătoare care era marcată de neajunsuri, de limitări și de multiple teste aspre ale răbdării. Realitatea este dublată și de informațiile la care are acces, informații din presa locală și străină, dar și de literatură. Pe lângă acestea, Ion D. Sîrbu, așa cum reiese din Jurnal, este permanent preocupat de propria persoană, de transformările la nivel psihic și emoțional prin care trebuie să treacă, analizând, cu deplină luciditate, realitatea exterioară și realitatea sa interioară. Există în Jurnal pasaje cu o puternică notă filosofică, momente în care accentul pare să nu mai cadă atât de mult pe nefericirea exterioară, pe absurdul existenței, ci mai mult pe propria individualitate. Ființa umană rămâne pentru Ion D. Sîrbu o enigmă, la fel ca viața în toată deplinătatea sa, afirmând faptul că *nu știm ce este, în sine, focul, electricitatea, lumina, gravitatea, căldura, radiația nucleară. Nu știm ce este, de fapt, o frunză, o gâză, o celulă sau un cromosom. Habar nu avem ce este, în fond, viața, conștiința, gândirea, visul. Avem 10 metri de intestise, habar nu avem ce se întâmplă de-a lungul lor. Nu ne cunoaștem nici pielea proprie – o știm dar nu o înțelegem, multe din limitele și funcțiile sale sunt mistere ce urmează a se dezvolta în viitor, cândva* (Sîrbu, 1991:67).

Jurnalul unui jurnalist fără jurnal, publicat postum și scris în ultimii săi ani din viață, între 1983 și 1989, poate fi considerat o amplă mărturie și un manifest pentru ceea ce înseamnă *curajul* în fața istoriei și transformărilor ei. Acesta alege calea nebătătorită de contemporanii săi, aceea de a lupta pentru propriile convingeri, de a nu renunța la etică și la valorile personale în detrimentul siguranței sau chiar în detrimentul unei cariere, așa cum el însuși declara: *Scopul meu a fost o catedră de filosofie: pentru asta am învățat mai multe limbi, am citit, am trăit într-un anume fel, supunându-mi mintea și ființa unor rigori morale severe sau unor libertăți cu totul speciale. Rezultatul acestor mijloace nu e catedra (pe care nu am obținut-o niciodată), ci un fel al meu de a fi fericit în nefericire, liber în sclavie, gânditor în negândire* (Sîrbu, 1991:70). Cu toate acestea, chiar dacă se încearcă salvarea propriei individualități, a libertății de gândire și exprimare, exteriorul poate împinge individul la pierderea sinelui, o pierdere majoră ce nu mai poate fi nicicând recuperată. Acesta, în paginile de Jurnal, afirmă faptul că *în război, întâi îți pieri trupul. Dar în pacea asta rece de acum, trupul, ca aparență, ca ambalaj, se menține: sub el, amănunțit, în lungi etape, îți este stâlcit Spiritul, Sufletul, Ființa. Încet, încet, înspre afară, se șterge lucirea din privire, armonia din gesturi, expresivitatea umană a feței* (Sîrbu, 1991:75). Poate că, într-adevăr, marea pierdere nu este cea a macrocosmosului, pierderea exterioară, ci cea interioară, atunci când, așa cum spune el, *este stâlcit Spiritul, Sufletul, Ființa*.

Ion D. Sîrbu a fost preocupat mai puțin de propriul destin literar, cultural și profesional și mai mult de destinul propriei conștiințe și propriei țări, durerea ei fiind resimțită acum ca o durere interioară, personală și organică. În paginile de jurnal, deși aparent aflate strict în sfera non-literară, se aude strigătul lăuntric pentru țară și pentru pierderea ei, ca și cum ar pierde o parte din el. Drama individuală se transformă astfel într-o dramă colectivă, mediul interior pierzându-se încet în cel exterior, cele două planuri aflându-se într-o relație strânsă de interdependență. Astfel, scriitorul afirmă că *suntem obligați să privim moartea în față și să admitem că există ceva ce e mai grav și mai tragic decât moartea: și anumea pieirea. Fiindcă, din păcate, o țară piere. Nu moare. Și un popor piere chiar când e omorât. O cultură moare sau piere – dar ea poate oricând să reînvie sau să se renască. Dar un popor și o țară care a pierit (...) nu mai poate renaște niciodată* (Sîrbu, 1991:73). Fondul grav al existenței provocat de *pieirea* propriului popor și a propriei țări pe care îl resimte Ion D. Sîrbu este dublat și de o altă pierdere, poate mult mai profundă pentru spațiul românesc, aceea a ruralității, a țăranului român. *Cât timp am avut o țăranime (chiar așa săracă și retrogradă cum era) trăiam în veșnicia unei asigurate regenerări organice: nu pieream – muream și ne renășteam. Ca pădurea, ca și câmpul. Suntem contemporanii morții – sau ai sinuciderii – satului românesc. Balada Mioriței nu e o legendă a morții unui cioban prea blând și pasiv, ea este simbolică liturghie a profetizării apropiatei morți a satului, a turmei, a unei lumi întregi* (Sîrbu, 1991:17).

Parcursul biografic, marcat de numeroase încercări (printre care eliminarea din Universitate și experiența carcerală timp de șapte ani) dar și cel literar, a fost pus la grea încercare de istorie. Se cer astfel făcute câteva precizări terminologice cu privire la istorie și impactul ei asupra indivizilor, la memorie și cenzură. Termenul de istorie este deseori folosit pentru a desemna reprezentări ale trecutului în formă scrisă sau narată și ea este considerată a fi scrisă de câștigători, de elite, de grupuri care au dominat, la un moment dat, și care au reușit să se sustragă timpului linear. Termenul de memorie, pe de altă parte, se aplică în special practicilor orale, vizuale, ritualice și face trimitere la acel set de cunoștințe colective al unei comunități prin care trecutul este produs și susținut de-a lungul timpului. Memoria, în special cea colectivă, este un vast complex de cunoștințe neoficiale și neinstituționalizate care nu s-a sedimentat încă într-o tradiție formală și reprezintă conștiința colectivă care contrabalansează informația privatizată și monopolizată de anumite elite cu scopul apărării propriilor interese. Astfel, vom observa faptul că un eveniment istoric sau o perioadă istorică nu reprezintă doar un fapt provocat de mecanismele politice care au, la un moment dat, influență locală sau globală, ci trebuie înțelese mai degrabă ca o serie de evenimente în lanț, vizibile și invizibile care se plasează pe toate planurile de existență.

Un eveniment istoric se poate concretiza sub forma unui război, sub forma unor presiuni exterioare și prin exercitare de influență, ceea ce aparent afectează cele două sau mai multe părți implicate la un nivel de suprafață. Însă, ceea ce ne interesează pe noi, este să ne depărtăm de concepția generală care afirmă faptul că istoria este în sine o știință și să urmărim toate acele implicații mai puțin vizibile pe care le presupune un astfel de parcurs. *Mai întâi, cunoașterea științifică nu se suprapune cu toată cunoașterea: ea a fost dintotdeauna în exces, în competiție, în conflict cu un alt tip de cunoaștere, pe care o vom numi, simplificat, narativă* (Lyotard, 1993:25). Istoria nu este doar despre cel ce câștigă sau pierde, despre figuri istorice sau date exacte, ci despre indivizi și viață, în general. Și altfel, istoria este definită ca o știință a trecutului, o realitate din trecut despre cum a arătat o societate la un moment dat, cum arătau oamenii, care erau sferile de influență principale și cum au evoluat lucrurile astfel încât astăzi să ajungem în acest punct. Cu toate acestea, privind lucrurile din această perspectivă, istoria va fi redusă la o simplă analiză a evenimentelor, proceselor, ceea ce îi va da un statut de știință inexactă, incompletă și îndepărtată de adevăr. Raportarea la un eveniment istoric sau la o personalitate istorică, se schimbă de-a lungul timpului în funcție de contextul complex social, politic, cultural și de individualitățile care au dorința de a se

autodepăși și de a raționaliza ceea ce se întâmplă cu ei în raport cu mediul extern. Dificultatea oricărui studiu antropologic, istoric, sociologic și nu numai, constă tocmai în raportul dintre prezent-trecut, raport care necesită o atenție specială din cauza faptului că se construiește pe mai multe planuri cu valori, adevăruri, componente diferite. Astfel, vom putea înțelege că *trecutul, în special trecutul îndepărtat, nu poate fi înțeles (și cu atât mai puțin judecat) prin raportarea la sensibilitatea, la valorile și la certitudinile timpului prezent* (Pastoureau, 1999:22).

A fi martor al istoriei poate fi înțeles, la rândul său, prin două perspective: în primul rând, a privi detașat ceea ce se întâmplă și a putea înțelege toate aceste mecanisme care provoacă schimbări și, în al doilea rând, a fi un martor implicat, un martor care privește, ia parte la evenimente și existența lui este direct influențată de ele. Din orice perspectivă am privi, a fi martor nu presupune și capacitatea de a schimba ceva. De cele mai multe ori, cetățenii devin victimele istoriei și le este dat doar să privească cum viața însăși se transformă și ei, neputincioși, se schimbă odată cu ea. Există un adevăr, acela că istoria redeschide și reconstruiește trecutul pentru prezent. Mulțumită istoriei, trecutul nu moare, ci continuă să trăiască atât prin documente istorice, cât și mărturiile din epocă. Absurdul existenței a fost perceput și de Ion D. Sîrbu, afirmând în Jurnal faptul că *trăim în plină comedie, comedia asta e tot ce poate fi mai trist și mai tragic în lume. Istoria tinde spre propria groapă, personalitățile ei ajung propriile caricaturi, idealurile devin propriile haznale. (...) Mâncăm absurd cu pâine – doar că, pentru pâine, stăm la coadă cu cartelele în mâini, pe când din absurd, avem uriașe stocuri supranormative, suficiente, pentru câteva decenii de acum înainte; tot ce a fost real a devenit și supreal și subreal – iar ceea ce ar fi rațional (logic, moral, salvator) nu mai apare decât în vise, în cărțile uitate sau în subtextul unor rugăciuni ilicite* (Sîrbu, 1991:77).

Cei care au avut cel mai mult de suferit din cauza lipsei de exprimare personală și liberă au fost scriitorii și artiștii, în general. În perioada realismului socialist în literatură s-au scris puține opere notabile și acest lucru a fost din cauza că literatura își pierduse autonomia esteticului și devenise o unealtă de propagandă a partidului care se identifica cu statul. Prezența cea mai evidentă a acestei perioade a fost cenzura. Ea a fost văzută ca o artă a discursului, însă discursul poate fi și distrus, și incendiat. A existat o foarte puternică cenzură religioasă, apoi un tip de cenzură etică, economică, politică (însoțită de autocenzură). Din studiul lui Juliane Fürst (2006) aflăm faptul că nu doar cenzura a fost specifică perioadei sovietice, ci și *autocenzura*. Aceasta a fost un fenomen extrem de interesant prin care vom înțelege că fiecare scriitor și-a impus-o sie însuși din motive de supraviețuire. Un scriitor avea nevoie de putere de îndurare și un grad ridicat de nebunie ca să ajungă să fie dizident. Cei mai mulți nu atingeau punctele vitale ale sistemului și astfel apărea, în mod inevitabil, frica. Teamă era însă o caracteristică a întregii societăți care s-a extins în toate domeniile de activitate și în toate spațiile considerate private și intime. Frica reprezintă un termen cheie și în Jurnalul lui Ion D. Sîrbu, afirmând faptul că *suntem castrați de dumnezeire și ni se transplantează cutia neagră a F-ului. A Fricii, a Foamei, Forței...Ne mutăm de pe ancestrala frică de Dumnezeu, pe frica de vecin, prieten, milițian. De pe foamea de adevăr, pe foamea de mâncare, de pe speranța în maine, pe speranța în pâine* (Sîrbu, 1991:64). Frica a continuat și după căderea comunismului în anul 1989 pentru statele mai mici, și 1991 pentru Rusia mai ales provocată de dezechilibrul din mediul înconjurător: exista un grad mare de inflație, au existat goluri în legislație pentru a permite furturi, goluri culturale pentru că instituțiile culturale ale comunismului s-au dizolvat și nu au apărut imediat altele lor (s-au dizolvat editurile, cercurile literare, târgurile de carte etc.). Această frica se ascundea deseori în spatele unor mici bucurii ce proveneau din simplul act al supraviețuirii. În spatele fricii se afla, în primul rând, nevoia de a merge mai departe, de a supraviețui din punct de vedere fizic, și ulterior psihic și emoțional. Tot în Jurnal aflăm de această metamorfoză prin care trec bucuriile individului, transformându-se într-o luptă a răbdării. *Astăzi, fiind intrați într-o altă zodie, bucuriile simple sunt cu totul altele: mă bucur că am procurat cartofi, că am făcut rost de insecticide, că mai am gumilastic pentru chiloșii tăi; mă bucur că avem slănină*

și parizer pe două zile, că am găsit pâine hypoglicidă și, în sfârșit, zaharină; mă bucur mai ales că tu, poate, prin sora ta, cu care te vei întâlni la premiera din Oradea (cu Arca), vei face rost de cele două kilograme de telemea (Sîrbu, 1991:71).

Există un spațiu în care memoria privată și memoria publică se întâlnesc, acela creat în special de literatură, dar și de documente cu caracter epistolar, de jurnale sau simple însemnări personale. Prin aceste acte de a consemna realitatea exterioară și de a o trece prin propria subiectivitate, memoria privată devine un spațiu al istoriei publice, iar istoria publică, la rândul ei, devine privată. Prin faptul că un martor oferă publicului o interpretare, așa cum a fost și în cazul lui Ion D. Sîrbu și textele sale de sertar, aceasta devine parte organică a unei memorii colective. Odată cu însemnările, și martorul devine el însuși o arhivă, iar urma pe care o lasă se poate transforma din memorie în memorialistică. Bineînțeles, nu multe sunt cazurile în care amintirile legate de un eveniment tragic, în cazul discuției de față, se transformă într-o lucrare oferită ulterior publicului larg drept mărturie sau spovedanie. Marea majoritate a însemnărilor s-au pierdut cu trecerea timpului, altele au circulat doar în varianta lor orală, iar generațiile, îndepărtându-se din ce în ce mai mult de un trecut care fusese, pentru familia lor, la un moment dat, prezent, aleg să treacă sub tăcere memoria. Omul are libertatea de a-și crea propria memorie, înțelegând din acest fapt că eliminarea conștientă a unor informații este justificabilă în măsura în care rememorarea lor poate afecta chiar starea fizică și psihică a unui individ, alegând ca experiențele negative, cu un puternic impact afectiv, să fie trecută sub o haină a tăcerii.

Jurnalul unui jurnalist fără jurnal nu este însă un text al tăcerii, ci o mărturie și o radiografie a răului și absurdului înconjurător, reprezentat de socialismul real. Transformarea prin care trece, sub ochii lui, țara și poporul este una dureroasă, percepută de Ion D. Sîrbu ca preschimbarea unui lup într-un câine legat, privat de cel mai de preț dar – libertatea: *Poate că nu suntem decât una dintre cele 22 de miliarde de celule ale unui biet câine care fusese lup cândva, acum e doar un câine pe lanț sau dus de lesă. Am devenit o fiară liberă, îmblânzită, pusă la treabă, educată și reeducată* (Sîrbu, 1991:65).

Bibliografie:

- Cristea-Enache, D., *Un om din Est*, Editura Curtea Veche, București, 2006
Fürst, J., *Late Stalinist Russia: Society Between Reconstruction and Reinvention*, Routledge, 2006
Glodeanu, Gh., *Incursiuni în literatura diasporei și a disidentei*, Editura Libra, 1999
Lyotard, J. F., *Political writings*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993
Pastoureau, M., *Dictionnaire des couleurs de notre temps, symbolique et société*, Bonneton, 1999
Sîrbu, D.I., *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. I, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1991
Sîrbu, D.I., *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II, Editura Scrisul românesc, Craiova, 2009
Wittgenstein, L., *Tractatus logico-philosophicus*, London, Routledge & Kegan Paul, 1922